

دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

مقایسه پیش فرض‌های جامعه‌ی مطلوب در قرآن کریم از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی

به بوسیله‌ی

جابر پروین

استاد راهنما

دکتر محمد مزیدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

به نام خدا

اظہارنامہ

اینجانب جابر پروین دانشجوی رشته تاریخ و فلسفہ آموزش و پرورش دانشکدہ علوم تربیتی و روان شناسی اظہار می کنم کہ این پایان نامہ حاصل پژوهش خودم بودہ و در جاهایی کہ از منابع دیگران استفادہ کردہ ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشتہ ام. همچنین اظہار می کنم کہ تحقیق و موضوع پایان نامہ ام تکراری نیست و تعہد می نمایم کہ بدون مجوز دانشگاہ دستاوردهای آن را منتشر ننمودہ و یا در اختیار غیر قرار ندم. کلیہ حقوق این اثر مطابق با آیین نامہ مالکیت فکری و معنوی متعلق بہ دانشگاہ شیراز است.

نام و نام خانوادگی: جابر پروین

تاریخ و امضا: ۱۳۹۱/۱۱/۸

به نام خدا

مقایسه پیش فرضهای جامعه‌ی مطلوب در قرآن کریم از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و
علامه طباطبایی

به کوشش

جابر پروین

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز به عنوان بخشی
از فعالیت‌های تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی

تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزش‌یابی شده؛ توسط کمیته‌ی پایان‌نامه، با درجه‌ی:.....

دکتر محمد مزیدی، دانشیار بخش مبانی آموزش و پرورش (رئیس کمیته).....

دکتر نعمت اله بدخشان، استادیار بخش مبانی الهیات و معارف اسلامی.....

دکتر بابک شمشیری، استادیار بخش مبانی آموزش و پرورش.....

بهمن ماه ۱۳۹۱

تقدیم بہ

- خدای عالمیان کہ قدرتش را دید قدرت اجتماع قرار داد (ید اللہ مع الجماعہ) خدائی کہ آفرید جهان را، انسان را و جامعہ را.
- اولین آرمان اندیش جامعہ اسلامی، او کہ مأموریت یافت توحید، مہربانی و کرامت انسانی را جایگزین نظام بردہ داری و بت پرستی کند.
- روح پاک پدرم کہ عالمانہ بہ من آموخت تا چگونہ در عرصہ زندگی، ایستادگی را تجربہ کنم.
- مادرم کہ الفبای زندگی اجتماعی را بہ من آموخت.
- برادرم حمید رضا کہ برای آزادی و کرامت جامعہ اسلامی بہ شہادت رسید.
- ہمسرم کہ در سایہ ہمکاری و ہمدلی او بہ این منظور نائل شدم.
- خواہر و برادرانم کہ در راہ کسب دانش را ہمہنایم بودند.
- دوستانم بہ پاس محبت ہای بی دینشان کہ مرکز فروکش نمی کنند.

سپاسگزاری

سپاسگذار کسانی هستم که سرآغاز تولد من هستند. از یکی زاده میشوم و از دیگری جاودانه. اساتیدی که سپیدی را بر تخته سیاه زندگیم نگاشتند و مادری که تار مویی از او بپای من سیاه نماند.

به مصداق «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» بسی شایسته است از استاد راهنمای فرهیخته و فرزانه **جناب آقای دکتر محمد مزیدی** که با کرامتی چون خورشید، سرزمین دل را روشنی بخشیدند و گلشن سرای علم و دانش را با راهنمایی های کار ساز و سازنده بارور ساختند؛ تقدیر و تشکر نمایم. همچنین اساتید مشاور گرانقدرم **جناب آقای دکتر شمشیری و دکتر نعمت الله بدخشان** که با صبر و حوصله خود شکوفایی را به من ارمغان دادند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

همیشه توسن اندیشه ات مظفر باد

معلمانا مقامت ز عرش برتر باد

چکیده

مقایسه پیش فرضهای جامعه‌ی مطلوب در قرآن کریم از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی

به کوشش

جابر پروین

جامعه مطلوب در قرآن، جامعه‌ای است که سعادت فرد با سعادت جامعه را پیوند می‌دهد و میان مسؤولیت‌های اجتماعی و ایمان اسلامی ارتباطی قوی و غیر قابل انفکاک برقرار می‌کند که این تضمین کننده رستگاری و کمال فرد و اجتماع می‌گردد. هدف این تحقیق، مقایسه دیدگاه‌های دو مفسر قرآن پیرامون جامعه مطلوب است که مد نظر قرآن کریم می‌باشد. مفاهیم مورد نظر این دو مفسر، در پنج مقوله‌ی اهداف، ارکان، ویژگی‌ها، اصالت فرد و جامعه و تعلیم و تربیت ارائه شده است. با توجه به موضوع و محور پژوهش، پارادایم تحقیق، کیفی و طرح، غیرحدوثی است. رویکرد تجزیه و تحلیل داده‌ها توصیفی - تفسیری است و محقق خود به عنوان ابزار تحقیق می‌باشد. اسناد مورد تحلیل با روش تحلیل محتوای رابطه‌ای بررسی و با روش تقابلی، مقوله‌ها مقایسه شده‌اند. گام‌ها و نتایج پژوهش نیز با بیان مسیر ممیزی و ملاحظیات گروه پژوهشی اعضای کمیته پایان نامه، اعتمادسازی شده است. به طور کلی علامه طباطبایی جامعه مطلوب را طوری طراحی می‌کند که هر فردی از افراد جامعه به کمال لایق خود برسد، و کسی و چیزی مانع پیشرفتش نگردد، و برای چنین حکومت چیزی که لازم است داشتن دو سرمایه است: یک، علم به تمامی مصالح حیات جامعه و مفاسد آن، و دیگری، داشتن تفکری بر اجرای آنچه که صلاح فرد در جامعه است. جوادی آملی استواری جامعه‌ی مطلوب را بر دو پایه گرایش به نیکی‌ها و پرهیز از زشتی‌ها قرار می‌دهد. نتایج حاکی از آن است که آنچه که از مفهوم آیات قرآن کریم در این باره استنباط می‌گردد آن است که خدای عزوجل اصول و زیر بنای چنین جامعه‌ای را، هم در حوزه نظر و هم در مرتبه عمل برای عالمیان مطرح نموده است.

کلید واژه‌ها: قرآن کریم، جامعه مطلوب، جامعه قرآنی.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	۱-۱- مقدمه:
۵	۲-۱- بیان مسئله:
۶	۳-۱- اهداف تحقیق:
۶	۴-۱- ضرورت و اهمیت
۹	۲- فصل دوم: دیدگاه صاحب نظران و پیشینه تحقیق
۱۱	۲-۱-۱- صاحب نظران غیر اسلامی:
۱۱	۲-۱-۱-۱- افلاطون
۱۳	۲-۱-۱-۲- اگوستین قدیس
۱۴	۲-۱-۱-۳- هابرماس
۱۵	۲-۱-۱-۴- راولز
۱۶	۲-۱-۱-۵- ارسطو
۱۶	۲-۱-۱-۶- پلو تارک
۱۷	۲-۱-۱-۷- سیسرون
۱۷	۲-۱-۲- صاحب نظران اسلامی
۱۷	۲-۱-۲-۱- ابو نصر محمد فارابی
۲۱	۲-۲-۱-۲- عین القضاة
۲۳	۲-۲-۱-۳- نظامی گنجوی
۲۳	۲-۲-۱-۴- ژانت ال
۲۴	۲-۲-۱-۵- جوکار
۲۷	۲-۳-۱-۲- دیدگاه های مبتنی بر اصالت فرد یا جامعه

- ۲۷ دیدگاه موافقان اصالت جامعه ۱-۳-۱-۲
- ۲۷ ابن سینا ۱-۱-۳-۱-۲
- ۲۷ شیخ اشراق ۲-۱-۳-۱-۲
- ۲۸ خواجه نصیرالدین طوسی ۳-۱-۳-۱-۲
- ۲۹ ابن خلدون ۴-۱-۳-۱-۲
- ۲۹ محمد تقی مصباح ۵-۱-۳-۱-۲
- ۳۰ مخالفان اصالت جامعه ۲-۳-۱-۲
- ۳۰ مرتضی مطهری ۱-۲-۳-۱-۲
- ۳۱ ابو حامد محمد غزالی ۲-۲-۳-۱-۲
- ۳۱ ابو نصر فارابی ۳-۲-۳-۱-۲
- ۳۱ اخوان الصفا ۴-۲-۳-۱-۲
- ۳۲ علامه طباطبایی ۵-۲-۳-۱-۲
- ۳۲ استوارت میل ۶-۲-۳-۱-۲
- ۳۲ دیدگاه های مبتنی بر جایگاه جامعه در قرآن ۴-۱-۲
- ۳۳ محمد باقر مجلسی ۱-۴-۱-۲
- ۳۳ مرتضی مطهری ۲-۴-۱-۲
- ۳۳ مکارم شیرازی ۳-۴-۱-۲
- ۳۴ نجفی علمی ۴-۴-۱-۲
- ۳۴ علامه سید محمد تقی مدرسی ۵-۴-۱-۲
- ۳۵ دیدگاه های مبتنی بر جامعه مطلوب در قرآن ۵-۱-۲
- ۳۵ محسن قرائتی ۱-۵-۱-۲
- ۳۵ مصباح یزدی ۲-۵-۱-۲
- ۳۶ عزت الله رادمنش ۳-۵-۱-۲
- ۳۶ علامه طباطبایی ۴-۵-۱-۲
- ۳۶ آیت الله جوادی آملی ۵-۵-۱-۲
- ۳۷ تحقیقات پیشین ۲-۲

۳۸ ۱-۲-۲-تحقیقات داخلی
۴۵ ۲-۲-سوال‌ات تحقیق
۴۵ ۵-۲-مفاهیم و اصطلاحات
۴۵ ۱-۵-۲-جامعه
۴۷ ۲-۵-۲-مطلوب
۵۰ فصل سوم: روش تحقیق
۵۱ ۱-۳-ابزار جمع آوری داده‌ها
۵۲ ۲-۳-سندیابی
۵۴ ۳-۳-سندکاوی
۵۴ ۴-۳-تجزیه و تحلیل داده‌ها
۵۵ ۵-۳-اعتماد سازی
۵۵ ۳-۲-۳-روش اعتماد سازی
۵۶ ۱-۵-۳-مسیر ممیزی
۵۸ ۴-فصل چهارم: یافته‌های پژوهش و پاسخ به سوالات تحقیق
۵۸ ۱-۴-مقدمه
۵۹ ۲-۴-بررسی مقوله‌های مورد نظر آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی
۶۰ ۱-۲-۴-آیت الله جوادی آملی
۶۱ ۱-۱-۲-۴-مفهوم جامعه در قرآن از دیدگاه آیت الله جوادی آملی
۶۲ ۲-۱-۲-۴-اهداف جامعه مطلوب:
۶۲ ۱-۲-۱-۲-۴-اهداف حیات
۶۴ ۲-۲-۱-۲-۴-اهداف اجتماعی قرآن
۶۶ ۳-۱-۲-۴-ارکان جامعه مطلوب
۶۶ ۱-۳-۱-۲-۴-رهبریت صالح در جامعه
۶۸ ۲-۳-۱-۲-۴-قانون
۶۹ ۳-۳-۱-۲-۴-حکومت
۷۰ ۱-۳-۳-۱-۲-۴-عوامل تشکیل حکومت

۷۰ عامل زیستی ۱-۱-۳-۳-۱-۲-۴
۷۰ کمالخواهی ۲-۱-۳-۳-۱-۲-۴
۷۱ حس کنجکاوی ۲-۱-۳-۳-۱-۲-۴
۷۱ عامل همسرخواهی ۳-۱-۳-۳-۱-۲-۴
۷۲ نهادهای اجتماعی و انواع آن ۳-۱-۳-۳-۱-۲-۴
۷۶ ویژگی های جامعه مطلوب ۴-۱-۲-۴
۷۶ تقوی ۱-۴-۱-۲-۴
۷۶ وحدت ۲-۴-۱-۲-۴
۷۷ عدالت محوری ۳-۴-۱-۲-۴
۷۸ اقتصاد ۴-۴-۱-۲-۴
۸۰ امور اجتماعی ۵-۴-۱-۲-۴
۸۲ اخلاق اجتماعی ۶-۴-۱-۲-۴
۸۳ امر به معروف و نهی از منکر ۷-۴-۱-۲-۴
۸۴ حضور مردم در جامعه ۸-۴-۱-۲-۴
۸۶ دیدگاههای علامه طباطبایی در رابطه با جامعه مطلوب در قرآن ۲-۲-۴
۸۷ اهداف جامعه مطلوب ۱-۲-۲-۴
۹۰ ارکان جامعه مطلوب ۲-۲-۲-۴
۹۸ ویژگیهای جامعه مطلوب ۳-۲-۲-۴
۹۸ تقوی ۱-۳-۲-۲-۴
۹۹ وحدت ۲-۳-۲-۲-۴
۱۰۱ عدالت اجتماعی ۳-۳-۲-۲-۴
۱۰۳ اقتصاد: ۴-۳-۲-۲-۴
۱۰۹ امر به معروف و نهی از منکر: ۵-۳-۲-۲-۴
۱۱۱ توحید ۶-۳-۲-۲-۴
۱۱۲ عمل به قرآن ۷-۳-۲-۲-۴
۱۱۳ محوریت حق ۱-۳-۲-۲-۴

- ۱۱۴ ۴-۲-۳-۹-عدم خرافه پرستی
- ۱۱۴ ۴-۲-۳-۱۰-جلوگیری از ربا خواری
- ۱۱۷ ۴-۳-مقایسه ی اهداف جامعه مطلوب
- ۱۱۸ ۴-۴-مقایسه ی ارکان جامعه مطلوب
- ۱۱۹ ۴-۴-مقایسه ی ویژگیهای جامعه مطلوب
- ۱۲۰ ۴-۵-اصالت فرد و جامعه از دیدگاه جوادی آملی
- ۱۲۳ ۴-۶- تربیت اجتماعی در قرآن از دیدگاه جوادی آملی
- ۱۲۴ ۴-۷-اصالت فرد یا جامعه از دیدگاه علامه طباطبایی
- ۱۲۹ ۴-۸-دلالت های تربیتی در جامعه مطلوب
- ۱۳۶ ۵-۱- بحث و نتیجه گیری
- ۱۴۴ ۵-۲- پیشنهادات کاربرد

فصل اول

بنی آدم اعضای یکدیگرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
تو کز محنت دیگران بی غمی

که در آفرینش زیک پیکرند
دگر عضوها را نماند قرار
نشاید که نامت نهند آدمی

«سعدی»

فصل اول: کلیات

۱-۱- مقدمه:

از جمله سرگردانیهای انسان از بدو خلقت تا کنون نداشتن سرمشق زندگی و به تعبیر زیباتر قطع رابطه‌ی مربی و متربی بوده است. خالق، نه از روی صدفه بلکه از سر صدق و هدفی معین مخلوقی عظیم را خلق نموده و خارج از محیط بسته آزمایشگاهی در محیطی کاملاً طبیعی و آزاد به مشاهده و هدایت وی مشغول گردیده است. وی، نه از روی اجبار بلکه به جهت یادآوری، همواره مراقبی درونی، که مایه فصل آدمی از سایرین و مراقبی بیرونی که نمایندگان خود در عالم طبیعت اند را برای او گمارده است.

از منظر جامعه‌شناسی می‌توان قرآن را آیینی دانست که کنشهای انسانی و بویژه فعالیت‌های جمعی او را مد نظر قرار داده و آن را قانونی معرفی می‌کند که سنگ بنای جامعه‌ای است آرمانی «جامعه اسلامی از بدو تشکیل، بر محور کتاب و سنت تاسیس شد. این جامعه مقررات و قوانین خود را اعم از عبادی یا تجاری یا مدنی جزایی یا سیاسی از منبع وحی الهی می‌خواست» (مطهری ۱۳۷۱: ۳۱-۳۰) و بر اساس این قانون الهی چنین مدینه‌ای زیباترین مکان برای بودن و بالیدن و دلکش‌ترین شهری است که همگان آرزوی شهروندیش را دارند و جا گرفتن در این شهر بسان کشتی نجاتی است که سعادت عاقبت و بندرگاه اهل آن است. «ویل دورانت در تاریخ تمدن می‌گوید تمدنی شگفت‌انگیزتر از تمدن اسلامی وجود ندارد» (مطهری ۱۳۶۸: ۵۸).

نباید فراموش کرد که تنی از اندیشمندان حوزه‌ی جامعه‌شناسی جستجوی مکانی خیالی، چون ناکجا آباد را تلاش بیهوده خوانده و حتی معتقدند که دل بستن به این مدینه خیالی انسان را از واقع بینی

و دیدن واقعیات جامعه دور کرده و به جای اینکه به اندیشه‌های آرمانی و خیالی دل خوش کنیم باید واقعیات‌های جهان را در ظرف زمان ببینیم و جهان را بر اساس واقعیات موجود طرح‌ریزی نماییم.

(گوتک، ۱۳۸۴: ۲۸) نا کجا آباد آبادستان خیالی است که هر فیلسوف، جامعه‌شناس، حاکم و هر انسان اندیشمندی در پی آن بوده و شاید تاکنون کسی فرصت نیافته است که آن را ایجاد نماید از زمانی که افلاطون^۱ حکیم، این اندیشه را به ذهن بشر یادآور گشت و نه اینکه دیگران آرزویش را نداشتند بلکه جسارت وی را در مطرح کردنش نداشتند تا به امروز معماران اجتماعی زیادی تنها در حد تئوری آنرا ترسیم نموده‌اند.

«دسته‌ای دیگر معتقدند که در جهان وجود سعادت و کمالی هست که انسانها در زندگی پس از مرگ بدان واصل می‌شوند و در این جهان و دنیای کنونی در حقیقت فضیلت‌ها و افعال فاضله و پسندیده وجود دارد که انسانها باید بدنبال آنها رفته آنها را انجام دهند تا به آن سعادت بعد از مرگ نائل شوند» (فارابی، ۱۳۵۴: ۳۴۵-۳۴۴)

عده‌ای نیز بر این اعتقاد هستند که طرح جامعه آرمانی در واقع اعتراض و انتقادی به وضع فعلی است و آنان برای به چالش کشیدن جوامع و اصول بر پایی آن با ارائه این طرح برآنند که یا جوامع را به سوی اصلاح ببرند یا در پی ارائه تئوری انقلابند و با اصولی انقلابی یا آرمانی به مبارزه با وضع موجود پرداخت و این نشان از آن است که جامعه آرمانی مطلوب انبوه اجتماع می‌باشد. «مهمترین هدف حکومت اسلامی در بخش فرهنگی به معنای جامع، جهالت زدایی و ضلالت رویی است ... مردم آگاه و وارسته توان تاسیس مدینه فاضله و حفظ آن را خواهند داشت» (سرمدی، ۱۳۸۲: ۲۷-۲۶)

یکی از بزرگترین آمال فلاسفه، سیاسیون، به ویژه جامعه‌شناسان و هر انسان عدالتخواه تشکیل جامعه‌ای است که مردمانش جز به نیکی نیاندیشند. «جامعه‌ای که در آن غنی و فقیر، زورمند و ناتوان... در برابر قانون یکسان باشند در پیمودن مراحل کمال و تمدن موفق‌تر از جامعه‌های دیگر است» (بهشتی، بی- تا: ۷۷)

همچنین یکی از مشکلات اساسی انسان امروز، مشکل نظام اجتماعی می‌باشد که کدام نظام اجتماعی یا کدام جامعه صلاحیت به سعادت رساندن بشر را دارد. همه دانشمندان مسلمان و بسیاری از مستشرقان پژوهشگر درباره مبانی اسلام بر این باورند که اسلام تنها دینی است که اندیشه آرمانی جامعه‌ی درباره زندگی فردی و حیات اجتماعی ارائه می‌دهد. «در مبانی نظری اسلام، افزون بر رویکرد به دو اصل توحید و عدالت، به دو عنصر دیگر در جهت خداشناسی و عدالت‌گستری نگاه ویژه‌ای شده است که وصول به

¹ Plato

حیات آرمانی، مرهون آن دو عنصر است؛ یکی آشنا کردن انسان با منزلت حقیقی خویش و دیگری تبیین مفهوم واقعی سعادت، زیرا انسان برای دست یابی به حیات مطلوب و ایده‌آل نخست باید حقیقت نفس و جایگاه واقعی خود و امتیاز انسان از سایر موجودات را باز شناسد و دیگر اینکه سعادت واقعی‌اش را دریابد.» (جوادی آملی ۱۳۸۸: ۱۹۵)

انسان باید برای رسیدن به کمال و سعادت لازم به زندگی در اجتماع دارد. چون از لحاظ نقش‌انکار ناپذیری که زندگی اجتماعی در رسیدن به سعادت دارد، آدمی، به ناچار دست به دست هم‌نوعان خود می‌دهد و در یک فرایند گروهی در تأمین نیازمندی‌های خود، هم به دیگران کمک می‌کند و هم از ایشان یاری می‌جوید. «در واقع همه اعضای یک جامعه برای یکدیگر کار می‌کنند و محصول این فعالیت جمعی را به میان ریخته و هر یک، بر اساس موقعیت و میزان فعالیت خود از آن سهمی می‌برد.» (علامه طباطبایی، ۱۳۷۶: ۸)

«جامعه مطلوب مجموعه‌ای از افراد مؤمن، متعهد، عادل و عالم است که مصداق آیه (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ)^۱ می‌باشند؛ یعنی هم به تعالیم اسلامی ایمان آورده‌اند و هم نظام ارزشی و رفتاری این دین مقدس را چه در زمینه اخلاق و چه در زمینه‌های دیگر به کار بسته‌اند.» (مصباح‌یزدی، ۱۳۷۸: ۴۲۱)

وضع منزل و مدینه و طبقات و افراد آن بدین سان است که افراد منحرف و مریض در آن باید معالجه شوند و معالجه‌ی آنها به وسیله‌ی طبیب معالج است که همان مدبر و ملک مدینه باشد. و چه بسا اگر افراد منحرف و ناباب، به مرتبه‌ای از مرض رسیده باشند که قابل علاج نباشند، باید معدوم گردند تا جامعه سالم شود، و مرض آنها به دیگران سرایت نکند و افراد دیگر را فساد و انحراف نگیرد. این امر وظیفه‌ی رؤسا و رئیس اول و مدبر مدینه است. (فارابی ۱۴۰۵: ۴۶)

با توجه به نیازهای فراوانی که جامعه امروزی برای رسیدن به کمال واقعی به ویژه در عصر جهانی شدن با آن روبرو است و مردم برای رسیدن به سر منزل مقصود دچار سر در گمی‌ها شده‌اند، که بیشتر این سر در گمی‌ها مربوط به جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کنیم، محقق برآن است تا با استخراج پیش فرض‌های جامعه‌ی مطلوب از منظر قرآن کریم اقدام نماید. از آن‌جا که در حد توان محقق نیست که خود به تفسیر قرآن کریم بپردازد و ممکن است به اشتباه دچار تفسیر به رای شود، محقق برآن است تا با استفاده مقایسه دیدگاه‌های دو صاحب‌نظر در این حوزه، که آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی است به این مهم دست یابد.

^۱ سوره بقره آیه ۸۲

۱-۲- بیان مسئله:

از آنجا که فلاسفه بر این باورند که انسان موجودی مدنی است و عالمان اجتماعی نیز معتقدند که تنها راه و بهترین راه بشر جهت رفع نیاز و ادامه حیات، زندگی اجتماعی است، لذا می‌توان نتیجه گرفت که انسان تنها در سایه زندگی اجتماعی می‌تواند به اهداف وجودی خود دست یابد و برای اینکه انسانها بتوانند بی هیچ رنج و زحمتی در کنار هم و با هم زندگی نمایند می‌بایست هرچه سریعتر قواعدی را مقرر نمایند، تا در همسایگی یکدیگر زندگی نمایند. اینجا بود که حتی بشر نخستین نیز جهت برپایی جامعه‌ای بهتر قوانینی را پذیرفت.

بنابراین فکر تاسیس جامعه‌ای آراسته به فضائل انسانی و به دور از هرگونه ردیلت از مشغله‌های بشر بوده است تا با تشکیل جامعه‌ای که براساس خواست و اهداف انسانی تشکیل شده در فضایی کاملاً مناسب به حیات خود ادامه دهد.

قرآن کریم به عنوان تنها کتاب جامع سعادت و کمال از طرف خداوند برای بشر است و هر پژوهشی که پیرامون زوایای معارف این کتاب عظیم صورت گیرد و جلوه‌ای از جلوه‌های بی پایان علوم و تعالیم جاودان این منبع پر فیض را نمایان سازد، حائز اهمیت بوده و از ارزشمندی والایی برخوردار خواهد بود.

انسان اشرف مخلوقات و خلیفه خدا بر روی زمین است؛ اما دست‌یابی به این مقام، به سادگی میسر نیست، بلکه تلاش و ممارست بسیاری را می‌طلبد. در این دنیا که بسان گذرگاهی است؛ انسان مختار در میان دو راه قرار دارد که یکی به اسفل السافلین و دیگری به اعلی‌العلیین ختم می‌شود؛ یکی او را به شقاوت و بدبختی و دیگری به سعادت و کمال می‌رساند.

از دیدگاه محقق، قرآن کریم بزرگترین منبع و مرجع مسلمان جهان، شامل دستورات فردی و بویژه اجتماعی است، که راهگشای بسیاری از مسائل جمعی بشریت است که رجوع به این آیین آسمانی می‌تواند شمایی از شهر آرزوهای انسان را به ترسیم بکشد.

در این پژوهش سعی بر آن است تا با مراجعه به تفسیر موضوعی قرآن کریم، جامعه‌ی مطلوب که مد نظر قرآن بوده با توجه به دیدگاه‌های آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی مورد مقایسه و بررسی قرارگیرد. و نیز به ذکر ویژگیها، نحوه شکل‌گیری و عناصر تشکیل دهنده آن بپردازیم.

۱-۳- اهداف تحقیق:

هدف از انجام این تحقیق شناخت موضع دو صاحب‌نظر اسلامی در رابطه با جامعه مطلوب از دیدگاه قرآن می‌باشد. محقق برآن است تا پس از شناسایی مقوله‌های مورد تأکید هریک از این صاحب‌نظران، به مقایسه آن دیدگاه‌ها با یکدیگر بپردازد و در نهایت شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها را بیان نماید تا زمینه را برای درک بهتر اندیشه‌های مطرح شده فراهم کند.

هدف اصلی

مقایسه دیدگاه‌های آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی در رابطه با جامعه مطلوب در قرآن کریم.

اهداف فرعی

- ارائه اهداف و ویژگی‌های جامعه مطلوب در قرآن از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی.
- فهم انواع جامعه در قرآن از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی.
- مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌های جامعه مطلوب در قرآن از دیدگاه جوادی آملی و علامه طباطبایی.
- بررسی دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی در رابطه با اصالت فرد یا جامعه.
- فهم ارکان جامعه مطلوب در قرآن از دیدگاه آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی.

۱-۴- ضرورت و اهمیت

اقتصاد دانان در تعریف کالای ضروری بر آن باورند که کالایی ضروری است که نیازهای حیاتی آدمیان را برآورده نماید. در مورد ضرورت بحث پیش رو باید گفت که پرداختن به تشکیل جوامع آرمانی که شایسته و لایق انسانها باشد تا به آنجاست که مستقیماً با حیات و امنیت آدمیان ارتباط داشته و تشکیل جوامع فاضله رابطه مستقیمی با آرامش انسانها دارد که احیای این امنیت نیز چون سایر نیازها در سایه باهم زندگی کردن بدست می‌آید.

ابراهام مازلو^۱ (۱۹۷۰) پس از اینکه نیازهای انسانی را دارای سلسله مراتبی دانسته نیاز به امنیت را بعنوان دومین نیاز انسانی مطرح کرده که خود پیش نیاز رسیدن انسانها به کمال است. «نیازها ابتدا به دو دسته

^۱ Abraham maslow

کلی تقسیم شده اند: نیازهای کمبود یا کاستی و نیازهای رشد یا بالندگی. مازلو نیازهای دسته اول را نیازهای اساسی و نیازهای دسته دوم را فرانیازها نیز نامگذاری کرده است» (سیف ۱۳۸۳: ۳۵۰). با این توضیح نیاز به امنیت که در این تقسیم بندی جزء نیازهای اساسی قرار دارند در سایه تشکیل جامعه مدنی^۲ حاصل می گردد.

از این که تشکیل جامعه ای آراسته از فضایل انسانی بسیار ضروری به نظر می رسد شکی نیست ولی اهمیت پرداختن به این موضوع زمانی بیشتر رخ می نماید که رفع این نیاز مقدمه و پیش نیاز سایر نیازمندی های انسانی و حتی از ضروریات رسیدن به اهداف غایی آدمی تلقی گردد. «تنها سیستم سازمان اجتماعی است که می تواند به آرمانهای برابری و برادری جامه عمل بپوشاند، از حرص و آز و جاه طلبی جلو بگیرد [جلوگیری کند] ... و بالاخره به بشریت که در آن صورت می توان گفت احیا شده است خوشبختی بدهد.» (کابه ۱۳: ۱۳۷۲)

اندیشه جامعه آرمانی همواره ذهن متفکران و مصلحان را به خود مشغول داشته، هریک به فراخور آگاهی و سلیقه خویش، ویژگی هایی برای آن برشمرده اند.

برخی از طرح هایی که در این زمینه ارائه شده بدین قرار است:

الف. افلاطون در رساله "جمهوریت"

ب. اگوستین قدیس در «شهر خدا»

ج. فارابی در «آراء اهل المدینه الفاضله»

د. ابوالحسن عامری در «السعادة و الاسعاد»

ه. نظامی گنجوی در «اسکندرنامه»

و. توماس مور در «ناکجا آباد»

از آن جا که کسی تا به حال در این مفهوم در آثار آیت الله جوادی آملی و علامه طباطبایی کار نکرده و نسبت به بحث جامعه مطلوب از نگاه قرآن مقایسه ای بین دیدگاهها صورت نگرفته است، برای روشن شدن نقاط افتراق و اشتراکات بین نظر استادان مذکور به ویژه در عصر جهانی شدن و مباحث مربوط به جوامع نوین در قرن حاضر از اهمیت بالایی برخوردار است.

^۲ civilis societas

فصل دوم